

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

V 2014 9

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

O EKVIVALENTNOSTI MODALNIH GLAGOLA *TREBATI* I *SOLLEN* U SAVREMENOM SRPSKOM I NJEMAČKOM JEZIKU

Apstrakt: U radu se razmatraju značenjske razlike pri upotrebi modalnih glagola *trebati* i *sollen* u srpskom i njemačkom jeziku u deontičkoj i epistemičkoj upotrebi. Polazište ovog rada čini zapažanje da između glagola *sollen* i *trebati* ne postoji uvijek ekvivalencija, te da zbog toga studenti njemačkog jezika često griješe pri upotrebi navedenih glagola. U radu ćemo kontrastiranjem utvrditi sličnosti i razlike pri upotrebi glagola *trebati* i *sollen* u različitim vrstama teksta, odnosno istaći prevodne ekvivalente u slučaju neekvivalencije.

Ključne riječi: deontička modalnost, epistemička modalnost, modalni glagoli, *trebati*, *sollen*, ekvivalencija.

1. Uvodne napomene

Modalni glagoli *trebati* i *sollen* često su u centru pažnje naučnih rasprava i istraživanja, a najbolje opravdanje za to je njihova velika frekventnost u savremenom srpskom i njemačkom jeziku. Dok je „u jednomilijunskom korpusu pisanog jezika *trebati* nakon *biti* najučestaliji glagol u novinskom stilu“ (Kordić 2002: 175), upotreba modalnog glagola *sollen* je nešto slabija i on u istraživanjima u prosjeku zauzima treće mjesto kada je u pitanju frekventnost modalnih glagola u njemačkom jeziku (v. Diewald 1999: 11).

Međutim, i pored tako velike frekventnosti, navedeni glagoli ostaju gotovo nezapaženi ili im se posvećuje premalo pažnje u udžbenicima za studente koji uče njemački kao strani jezik, iako su baš modalni glagoli *sollen* i *trebati* često uzrok grešaka i izvori nesporazuma u usmenoj i

pismenoj komunikaciji. Analiza korpusa treba da pokaže zašto modalni glagoli *sollen* i *trebati* predstavljaju problem studentima njemačkog jezika, odnosno treba da pokaže zbog čega je strancima otežano savladavanje upotrebe ovog modalnog glagola u njemačkom jeziku. U romanu *Hummel-Dumm* nailazimo na jedan takav primjer, gdje strani turistički vodič u Africi koristi pogrešno modalni glagol *sollen*:

1. „Die Warte-ein-bisschen-Baum, das ist die Nickname von diese Baum, weil er Wiederhackendornen haben und wenn man vorbeiläuft und nicht aufpasst, dann hackt diese Wiederhackendorne, und du kannst nicht weitelaufen, sondern sollst zurückkommen, um die Dinger hier mal wieder rauszuhacken, ne, und deswegen heißt der Warte-ein-bisschen-Baum, weil man warten muss und zurücklaufen, versteht ihr?“ (Hummel-Dumm, 64)

¹ „Sačekaj malo drvo, nadimak je tog drveta, jer on ima bodlje i kada čovjek kraj njega prođe, a pri tom ne pazi, bodlje se zakače i čovjek ne može

U navedenom primjeru ispravno bi bilo u njemačkom jeziku koristiti modalni glagol *müssen*, a ne *sollen*, jer modalni izvor u navedenom primjeru nije nalog drugog lica, nego objektivne okolnosti. Za razliku od njemačkog jezika, u srpskom jeziku može se u navedenom primjeru koristiti prividni modalni ekvivalent *trebati*, jer kod modalnog glagola *trebati* u srpskom jeziku izvor modalnosti može da bude drugo lice ili objektivna okolnost, dok u njemačkom jeziku izvor modalnosti kod modalnog glagola *sollen* može da bude samo drugo lice.

2. O glagolima *trebati* i *sollen* u gramatičkoj i naučnoj literaturi

I pored činjenice da su modalni glagoli *sollen* i *trebati* često predmet naučnih rasprava i istraživanja, te rasprave se razlikuju i podrazumijevaju različite upotrebe u srpskom i njemačkom jeziku. Dok se u srpskom jeziku posvećuje mnogo više pažnje deontičkoj i punoznačnoj upotrebi, u njemačkom jeziku je u centru pažnje epistemička, odnosno kvotativna upotreba. Prema postojećoj literaturi, glagoli *trebati* i *sollen* spadaju u modalne glagole. Međutim, naučnici nisu saglasni oko upotrebe i pojedinačnih semantičkih značenja, što je mnogo izraženije u srpskom nego u njemačkom jeziku.² Ukoliko se objedine mišljenja, možemo zaključiti da oba glagola imaju i deontičku i epistemičku upotrebu.³

dalje, nego *treba* da se vrati, kako bi ih ponovo izvadio, i zbog toga se i zove Sačekaj malo drvo, pošto se mora sačekati i vratiti, razumijete li?“ (prevod M. P.).

² Kordić (2002) predlaže za glagol *trebati* čak novi leksikografski model.

³ Dok *deontička* modalnost (ili modalnost *nužnosti*) označava odnos između subjekta i radnje izražene glavnim glagolom, *epistemička* modalnost (ili modalnost *moćnosti*) ukazuje na odnos govornog lica prema propoziciji, tj. prema stepenu vjerodostojnosti iskaza. (O osobinama deontičke i epistemičke modalnosti iscrpno kod Trbojević Milošević 2004: 11–65, Diewald 1999: 91–173, Zvekić Dušanović 2011: 62–83).

Ovdje se mora naglasiti da je glagol *trebati* specifičan predstavnik modalnih glagola u srpskom jeziku, jer se njegova modalna varijanta upotrebljava bezlično kada traži glagolsku dopunu, te pored modalnog značenja ima i samostalnu, punoznačnu varijantu. Rječnik srpskog jezika (RSJ 2007: 434) navodi samo dva njegova značenja, njegovu modalnu upotrebu „*trebati*-a (m), nesvršen 1. bezl. potrebno je, nužno je, valja“, kao i njegovu punoznačnu upotrebu „*Treba da date dete u školu*. 2. (s logičkim subjektom u dativu) imati potrebu za nečim. – *Treba mi novac*.“ Prema ovom rječniku, modalni glagol *trebati* nema epistemičku upotrebu, ali nju, međutim, ističu Mrazović i Vukadinović (2009), Piper i dr. (2005), te Trbojević Milošević (2004). Ivana Trbojević Milošević (2004: 161) naglašava da glagol *trebati* „spada u modalne glagole koji izražavaju slabiju deontičku modalnost“, ali i da „On [modalni glagol *trebati*] izražava i slabiju epistemičku modalnost, slabiju od epistemičke modalnosti koju izražava glagol *morati*, ali, u mom jezičkom osećanju, jaču od epistemičke modalnosti izražene glagolom *moći*.“⁴ I Piper i dr. (2005: 640) navode da glagol *trebati* „može imati značenje ocena da je ono što se iznosi propozicijom vrlo verovatno. U tom značenju glagol *trebati* javlja se u perfektu, ili u potencijalu, kao npr. *Trebalo je da je dosad stigao*. / *Trebalo bi da je do sada stigao*.“

⁴ Mrazović i Vukadinović (2009) koriste za pojam deontička/neepistemička upotreba naziv *odnos prema subjektu u rečenici*, odnosno za epistemičku upotrebu *odnos prema govorniku*. Autori (2009: 183) ističu: „a) Pri upotrebi u odnosu na subjekat u rečenici glagol *trebati* označava: neophodnost, nalog drugog lica ili objektivne okolnosti. Upotrebljava se u ličnom obliku, ali samo u obliku 3. lica jednine, a u perfektu i potencijalu participa aktiva je u obliku srednjeg roda jednine; b) Pri upotrebi u odnosu na govornika kao dopuna koristi se perfekt samostalnog glagola kao kod glagola *morati* sa istim značenjem 'pretpostavke', navodeći sljedeće primjere: (*Zašto ga još nema?*) – *Treba da je već stigao*. / *Trebalo bi da je već stigao*.“

Za razliku od srpskog jezika, gdje se navode dva ili tri značenja, u njemačkoj literaturi se za modalni glagol *sollen* navodi, u zavisnosti od literature, pet do šest značenja. Helbig i Buša (Helbig, Buscha 2001: 119) navode samo za neepistemičku upotrebu četiri.

a) Označavanje *nužnosti na osnovu zahtjeva druge osobe* je osnovno i najfrekventnije značenje, kao npr.:

1. *Du sollst solche Dinge nicht sagen.* – (*Ne smiješ da govoriš takve stvari.*) ME⁵

Sollen kao i glagol *müssen* označava nužnost, međutim kod *sollen* nisu objektivne okolnosti te koje uslovljavaju radnju, već zahtjev jedne vrste autoriteta.

Autoritet je najčešće neka osoba koja se ne mora spominjati u samom tekstu, ali se podrazumijeva; uglavnom je to doktor, autor ili zakonodavac.

b) *Sollen* se u indirektnom govoru koristi kao jedan vid zamjene za imperativ, kao npr.:

2. *Geh hier nicht hinein.* – (*Ne ulazi unutra.*) ME
3. *Ich sagte ihm, er solle hier nicht hineingehen.* – (*Rekao/la sam mu da ne ulazi unutra.*) ME

c) *Sollen* može da označava i *kondicionalne neuvedene rečenice* i tada se javlja u konjunktivu II, kao:

4. *Sollte Hanna zustimmen, so kann das Haus verkauft werden.* – (*Ako Hana pristane, kuća se može prodati.*) E

Za razliku od *wenn* rečenica, *sollen* naglašava hipotetično značenje ovih rečenica. U prethodnom primjeru to je pretpostavka da Hana neće pristati, na osnovu čega bi ovu upotrebu trebalo svrstati u epistemičku, a ne u deontičku upotrebu.

⁵ Primjeri su navođeni iz navedenih gramatika uz sljedeće skraćnice: Engel, Mrazović (1986) – (ME), Engel (2004) – (E) i Helbig, Buša (Helbig, Buscha 2001) – (HB), te uz naš prevod.

d) *Sollen* može da označava i *buduće radnje*, kada se gleda sa aspekta prošlosti u budućnost i u ovoj upotrebi *sollen* se isključivo može javiti u indikativu preterita, kao npr.:

5. *Diese Entscheidung sollte er bald bitter bereuen.* – (*Tu odluku je trebao uskoro gorko zažaliti.*) E

e) Epistemičku upotrebu posebno navode svi autori, i to kao izražavanje sumnje u tuđi iskaz, na primjer:

6. *Sie soll schon seit längerer Zeit krank sein.* – (*Ona je navodno već duže vrijeme bolesna.*) HB
Man behauptet, dass sie schon seit längerer Zeit krank sei. – (*Tvrde da je već duže vrijeme bolesna.*) HB

f) Engel i Mrazović (1986), kao i Engel (2004), navode pored navedenih značenja i izražavanje sumnje u upitnom obliku, kao:

7. *Sollte er davon gar nicht gewusst habe?* – (*Pa, zar zaista nije ništa znao o tome?*) EM

3. Analiza neepistemičke i epistemičke upotrebe modalnih glagola *sollen* i *trebati*

Da bismo uvidjeli razlike i da bismo ih mogli obrazložiti, analizirali smo i kontrastirali upotrebu modalnih glagola *trebati* i *sollen* u savremenom srpskom i njemačkom jeziku u najfrekventnijim vrstama teksta, kao što su novinski izvještaji iz štampanih medija (razne sekcije vijesti), novinski intervjui s informativnom funkcijom, uputstva za upotrebu lijekova s apelativnom funkcijom i romani, kao najopsežniji i najsloženiji prozni oblik s kontaktivnom funkcijom.⁶

⁶ Više o funkcijama teksta i Brinkerovoj klasifikaciji kod J. F. Lopez, *Linguistische Textanalyse nach Klaus Brinker*, internet, dostupno na <http://www.hispanoteca.eu/LexikonderLinguistik/t/TEXTLINGUISTIKnachKlausBrinker.htm> (pristupljeno 8. aprila 2013).

3.1. Upotreba glagola *trebati* u savremenom srpskom jeziku

Modalni glagol *trebati* javlja se u srpskom jeziku u svim navedenim vrstama teksta u neepistemičkoj, tačnije deontičkoj upotrebi, s dva najfrekventnija značenja, a koja se mogu opisati kao *savjet*⁷ i *direktiv*.⁸ Značenje *direktiva* javlja se u obliku prezenta i podrazumijeva nalog drugog lica koji je prethodio, za šta je u srpskom jeziku većinom rezervisana da-konstrukcija, dok dopuna u infinitivu uz modalni glagol *trebati* označava savjet.⁹ Pored navedene da-konstrukcije, koja se javlja kao dopuna uz modalni glagol *trebati*, za značenje direktiva nužno je da se direktiv odnosi na subjekat koji označava živo biće koje može izvršiti naredbu, odnosno da je subjekat (Hum +), kao na primjer:

1. Oni treba da vode sve poslove u visokogradnji koje finansira država. (IS8)
2. Biću veoma počastvovan ako sam na listi ljudi koji treba da budu konsultovani. (IS2)
3. Verovatno ne mogu verovati da se ovde može desiti da čekaš hitnu pomoć tri sata, da treba da daš mito pogrebnom zavodu da bi ti neki rođak bio sahranjen na dostojanstven način. (IS10)
4. Šta treba da uradimo da bi neki Britanci bili zadovoljni? (IS2)
5. Treba da ga upišem u školu. (Idp 117)

⁷ Ličen (1987: 127) ovako definiše savjet: „Biće najbolje ako učiniš X. Najbolje da učiniš X.“ Savjetom govorno lice sagovornika animira na akciju tako što ga informiše koji postupci ili kakvo ponašanje su, po njegovom mišljenju, povoljni.

⁸ Ličen (*ibid.*: 19) pod direktivom podrazumijeva „one komunikativne radnje pomoću kojih govorno lice sagovornika animira na neku buduću radnju“.

⁹ Trebalo bi istaći da navedene značenjske razlike u upotrebi između da + prezent konstrukcije i infinitiva kod modalnog glagola *trebati* nisu navedene u konsultovanoj naučnoj i gramatičkoj literaturi.

6. *Ne! Ponavljam, vi treba da promijenite kurs.* (Idp 117)

Za razliku od dopune u vidu da-konstrukcije, dopuna u infinitivu označava savjete, kao što to ilustruju sljedeći primjeri:

7. Treba izbjegavati istovremeno unošenje alkohola... (LS1)
8. Sadržaj svake kesice treba rastvoriti u 160 ml ... tople vode, ... i odmah ga treba popiti bez odlaganja. (LS9)
9. Treba nastaviti raditi na pomirenju i suživotu, a krivci neka odgovaraju za svoja nedjela. (Ns 204)
10. Šampinjoni sadrže dosta visok procenat vode, zbog čega treba izbegavati pranje pečuraka. (RS4)

Sljedeći primjeri s bezličnim konstrukcijama uz dopunu da-konstrukcije imaju *ekspresivniju savjetodavnu funkciju*, jer funkcija direktiva dolazi do izražaja samo ukoliko se da-konstrukcija odnosi na subjekat rečenice prema kojem se može uputiti direktiv, odnosno ukoliko je subjekat (Hum +), kao npr.:

11. *Ako ste zaboravili da uzmete lek na vreme, možete nastaviti tako što ćete popiti 1 kesicu Tylol Hot-a, a posle toga opet treba da prođe najmanje 6 časova pre nego što uzmete sledeću dozu.* (LS9)
12. *Trajanje terapije treba da bude što je moguće kraće.* (LS1)

U srpskom jeziku glagol *trebati* uz prezent može da ima *savjetodavnu funkciju* i u obliku potencijala, i to isključivo ukoliko je govornik izvor savjeta koji se odnosi na čitaoca, kao npr.:

13. *Početna doza trebalo bi da iznosi 10 mg na dan..., a nedelju do dve nedelje kasnije Vaš lekar može povećati dozu na 20mg... na dan.* (LS4)
14. *Ukoliko imate problema sa oticanjem nogu i lošom cirkulacijom, trebalo bi što više da budete u pokretu.* (Večernje novosti, 38)

15. *Dok vozite bicikl stimulišete protok krvi kroz vene, ali trebalo bi da podesite sedište tako da peta bude što više istegnuta na tlu kada okrećete pedale.* (Večernje novosti, 38)

Ukoliko govornik lično kvalifikuje propoziciju na osnovu znanja o propoziciji, tj. iskustva ili sopstvenih procjena, u pitanju je *epistemička upotreba*. U novinskim izvještajima autor često naglašava da je u pitanju lični stav govornika, citirajući govornikove riječ, kao npr.:

16. – *Najvažniji objekat, novi centar za Kulturu, trebalo bi da bude otvoren i predat na upotrebu 4. avgusta* (Blic, 3)
17. – *Moramo planski da uvodimo mlađe igrače u tim. Pirlo bi trebalo da ostane i za naredni ciklus, da oko njega izgradimo pravu ekipu koja će moći da pobjeđuje.* (Večernje novosti, 47)
18. – *Ovaj objekat smo započeli u prošloj godini, a trebalo bi da bude završen do polovine avgusta.* (Blic, 18)

Govornik može staviti čitaocu do znanja da je u pitanju lični stav autora prema sadržaju propozicije, koristeći se i deiktičkim sredstvima, kao što je pokazna zamjenica *to*, koja se odnosi na prethodno izrečeni sadržaj (19), ili upotrebom relativne rečenice (20), naglašavajući pri tome da lično autor ocjenjuje sadržaj propozicije, kao u sljedećim primjerima:

19. *Ime „sart“ (sarthe) ovaj automobil dobio je po legendarnoj pisti pored Le Mana na kojoj se održava čuvena trka „24 časa Le Mana“. To bi trebalo da znači i da su ambicije sportske, šampionske.* (Večernje novosti, 28)
20. *Venser je predstavio model „Sart“ koji bi trebalo da kupce općini i*

ubedi ih da dobro odreše kesu. (Večernje novosti, 9)

Međutim, osim savjetodavne i epistemičke upotrebe, oblik u potencijalu može da ima i imperceptivnu upotrebu,¹⁰ kada se indirektno formira stav prema sadržaju propozicije, što podrazumijeva znanje o propoziciji na osnovu izvještavanja od strane drugih. Da bi se analizirao oblik glagola *trebati* u obliku potencijala, bitno je imati saznanje o porijeklu informacije, koje možemo dobiti samo iz šireg konteksta. Bitno je uvidjeti da li govornik ili autor teksta ocjenjuje tačnost informacije u svoje ime ili samo prenosi informaciju koju je čuo, odnosno da li je u pitanju njegov savjet. U primjerima koji slijede autor prenosi informacije koje je čuo, odnosno dobio od drugih ljudi. Autor se distancira od tačnosti informacije, on ne želi da je potvrdi, on je samo prenosi, kao npr.:

21. *Univerziteti i visoke škole u RS prvi put bi trebalo da budu rangirani po kvalitetu i u uspešnosti rada, te po uslovima studiranja.* (Blic, 9)
22. *Tako je juče iz republičke kase uplaćen novac na račun NSZ za 67.803 nezaposlena koji, već sedam dana, iščekuju svoje redovne naknade sa biroa, a uskoro bi trebalo da „legne“ i još 314 miliona dinara za plate svima koji su bili angažovani na javnim radovima, polaznike raznih obuka, učesnike „Druge šanse“...* (Večernje novosti, 5)

U srpskom jeziku modalni glagol *trebati* može da ima dva izvora modalnosti: izvor sposoban za komunikaciju, gdje se

¹⁰ Piper i dr. (2005) objašnjavaju: „Imperceptivnošću su, dakle, obuhvaćeni iskazi, kojima se saopštava ono što govorno lice kvalifikuje kao informaciju preuzetu iz nekog drugog izvora, a ne kao svoju informaciju. Postoje razni tipovi imperceptivnosti, što se može vidjeti iz sledećih primera: *Voz, kaže Pera, kasni. / Voz, kažu, kasni. / Voz, vele, kasni. / Pitala je. Voz kasni.*“

prenosi određeni zahtjev trećeg lica, i neodređen izvor modalnosti, gdje dolazi dispozicionalna nužnost do izražaja, kada se prevodi na njemački jezik s modalnim glagolom *müssen*, a ne njegovim korespondentom *sollen*. Modalno stanje glagola *sollen* može se opisati kao stanje kojem je prethodio direktivni iskaz. *Sollen* zahtijeva modalni izvor sposoban za komunikaciju, kao izvor pretpostavljenog direktiva, dok *müssen* podrazumijeva neodređen izvor, čiji uticaj na cilj izaziva stanje u kojem za cilj nastaje potreba da izvrši radnju označenu dopunom u infinitivu. U uputstvima za upotrebu lijekova sadržaj direktiva ima karakter objektivne nužnosti, zbog čega se primjeri sa *sollen* na srpski jezik prevode s modalnim glagolom *morati*, karakterističnim za dispozicionalnu modalnost, tj. nužnost. U sljedećim primjerima mogu se uočiti navedene razlike:

23. *Šta treba da znate pre nego što uzmete lek ASPIRIN protect* (LS8)
24. *Was müssen Sie vor der Anwendung von Ben-u-ron beachten?* (LNJ3)
25. *Bei Patienten mit Leber- oder Nierenfunktionsstörungen sowie Gilbert – Syndrom muss die Dosis vermindert bzw. das Dosisintervall verlängert werden.* (LS4)
26. *U slučaju pojave nepodnošljivosti ili alergijske reakcije na LYSOBACT, treba odmah prekinuti njegovu primenu.* (LNJ9)

3.2. Upotreba glagola *sollen* u savremenom njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku, u neepistemičkoj/deontičkoj upotrebi, frekventna su takođe isključivo dva značenja, značenje savjeta i direktiva. Ostala neepistemička značenja javljaju se samo u pojedinačnim slučajevima, većinom u narativnom tekstu. Značenje direktiva se u njemačkom jeziku javlja isključivo u obliku prezenta. Direktiv se upućuje preko posrednika i po-

drzumijeva da govornik nije izvor direktiva, nego da samo prenosi direktiv, kao npr.:

27. *Sie sollen die Partei wieder nach vorne bringen.* (FAZ, 4)
28. *Mit diesen Eigenschaften soll Sammer, der mit seiner Familie schon seit Jahren in München lebt, nun den FC Bayern zum Erfolg zurückführen.* (FAZ, 23)
29. *Er soll in den nächsten Jahren weiter erhöht werden.* (FAZ, 11)

Za deontičku upotrebu u prezentu sa značenjem *direktiva* važno je da se s punoznačnim glagolom u infinitivu (npr. *zurückführen* (28), *bringen* (27)), može uputiti direktiv prema živom biću i da je subjekat (Hum +), jer bi se rečenice u suprotnom mogle tumačiti i kao epistemička/kvotativna upotreba. U uputstvima za upotrebu lijekova u njemačkom jeziku se javljaju većinom pasivne konstrukcije u obliku prezenta, koje imaju funkciju direktiva, odnosno ekspresivniju savjetodavnu funkciju, i koje obavezuju čitaoca u većem stepenu na izvršenje, pošto je subjekat aktivne rečenice eliminisan iz rečeničnog plana, kao npr.:

30. *Im 2. und 3. Drittel der Schwangerschaft soll Metoclopramid nur auf ausdrückliche Anordnung des Arztes eingenommen werden.* (LNJ7)
31. *Das Arzneimittel soll nach Ablauf des Verfallsdatums nicht mehr angewendet werden.* (LNJ6)

U njemačkom jeziku modalni glagol *sollen* u obliku prezenta može da ima i epistemičku upotrebu, koja se javlja, uz rijetke primjere u narativnom stilu, samo u novinskim izvještajima. U tom slučaju, modalni glagol *sollen* javlja se najčešće s dopunom u infinitivu perfekta, koja označava svršene, protekle radnje, kao u sljedećim primjerima:

32. *In seinem Heimatdorf in Nordhessen soll T. wegen seines Interesses am „Dritten Reich“ den Spitzna-*

men „kleiner Adolf“ gehabt haben. (FAZ, 3)

33. Der Tote soll dem Medium übermittle haben, dass der Täter einen dunkeln Teint gehabt habe. (FAZ, 3)

Međutim, epistemička, odnosno kvotativna upotreba modalnog glagola *sollen* javlja se i s dopunom u infinitivu, najčešće u bezličnim rečenicama. U tom slučaju, u dopuni u infinitivu ne mogu da se jave punoznačni glagoli koji mogu da označavaju direktivnost, tj. glagoli s kojima se može uputiti direktiv prema subjektu koji mora biti ljudsko biće, odnosno (Hum+), ukoliko sam kontekst ne ukazuje na kvotativnu funkciju. Najfrekventniji glagol u dopuni u infinitivu je glagol *sein/bit*i, što ilustruju sljedeći primjeri:

34. *Auf der syrischen Seite soll es nicht viel anders aussehen*. (FAZ, 5)
35. *Ein Sohn von Muhammad Yazbek, dem mächtigsten Mann der Hizbullah in der Bekaa-Ebene, soll ihr Patron sein*. (FAZ, 5)
36. *Nur noch der wichtigste Grenzübergang auf dem Weg von Beirut nach Damaskus bei Anjar soll ordnungsgemäß funktionieren*. (FAZ, 5)

Semantički sadržaj modalnog glagola *sollen* u preteritu je specifičan i može se opisati kao govornikovo ponavljanje direktiva iz perspektive prošlosti. Ponavljanje direktiva iz perspektive prošlosti dovodi do oslabljenja izrečene naredbe, iz čega proizlazi *savjetodavna funkcija*. Upotrebom preterita modalnog glagola *sollen* govornik usmjerava sagovornika u njegovom budućem ponašanju. Ličen (1987: 128) smatra da je kod savjeta govorno lice u poziciji superiornijeg u pogledu znanja i iskustva, te iz svoje perspektive usmjerava sagovornika u njegovom budućem ponašanju, kao što ilustruju sljedeći primjeri:

37. *Aber erst nach ihrem Urlaub. Sie sollte ihre freien Tage genießen*. (R 77)
38. *Ich sollte meinen Rucksack nehmen und in ein Hotel gehen für die ersten Tage*. (R 95)
39. *„Pitschi, ich finde, du solltest Biene das alles sagen!“* (R 135)

U srpskom jeziku bi njemačkom značenju preterita odgovaralo značenje potencijala.

Pored već navedenog oblika preterita, modalni glagol *sollen* u njemačkom jeziku ima još nekoliko značenja koja su specifična za njemački jezik, a koja se ne javljaju u srpskom jeziku, poput *ukazivanja na buduće radnje* iz perspektive prošlosti, označavanja *kondicionalnosti* i značenje *naredbe prema trećim licima* u prezentu.

U obliku preterita modalni glagol *sollen* u njemačkom jeziku može da ukaže iz perspektive prošlosti na buduće radnje, koje će se desiti poslije neke druge radnje o kojoj se govori, kao npr.:

40. *Wie ich am nächsten Tag erfahren sollte, hatte er einen heftigen Streit mit seiner Miriam*. (R 22)
41. *Eine ziemlich schlappe Leistung. Im Inneren des Autos fanden sie die Leichen zwei Männer und, wie sich bald herausstellen sollte, die Waffen zweier Kollegen aus Heilbronn*. (FAZ, 3)

U preteritu konjunktiva II modalni glagol *sollen* u njemačkom jeziku može da ima i kondicionalno značenje, tj. javlja se umjesto subjunktora *wenn* i *falls* (*ako/ukoliko*) s kondicionalnim, pogodbenim značenjem. Govornik, tj. autor naglašava hipotetičnost, radnja upravne rečenice uslovljena je realizacijom kondicionalne rečenice, što ilustruju veoma dobro sljedeći primjeri:

42. *Sollten Ihre Beschwerden danach noch fortbestehen, suchen Sie bitte Ihren Arzt auf*. (NJL 10)

O ekvivalentnosti modalnih glagola *trebati* i *sollen* u savremenom srpskom i njemačkom jeziku

43. *Ukoliko* mislite da lijek RHINO-STOP tablete suviše slabo ili suviše jako djeluje na Vaš organizam, treba da se obratite Vašem ljekaru. (LS 2)
44. *Wenn* sie unter länger anhaltenden oder verschlimmernden Beschwerden..., *sollten* sie umgehend einen Arzt *aufsuchen*. (LNJ 10)
47. *Sollte* man sich, auch gegen den eigenen Geschmack, zu gutem Stil im Zweifel sogar *zwingen lassen*? (INJ 1)
48. Warum *sollte* das, was Damien Hirst macht, keine Kunst *sein*? (INJ 1)

Modalni glagol *sollen* javlja se u našem korpusu i u prezentu konjunktiva I, pomoću kojeg se prenose zapovijesti u indirektnom govoru prema trećim licima. Govornik prenosi informaciju o prethodnoj realizaciji *direktiva*, ali ne upućuje lično direktiv subjektu, nego prepričava da je prema subjektu upućen *direktiv* od strane treće osobe, koja je najčešće navedena u tekstu, kao npr.:

45. *Als weiteren potentiellen „Sprengstoff“ nannte er den Beschluss, dass der ESM künftig Kapital auch direkt an Banken vergeben solle.* (FAZ, 10)
46. *Unter dem starken Druck von Italien und Spanien willigte Bundeskanzlerin Angela Merkel (CDU) ein, dass der permanente Krisenfonds ESM künftig Staatsanleihen von Krisenländer kaufen solle, ohne dass diese sich besonderen Spar- und Reformauflagen oder Kontrollen unterwerfen müssen.* (FAZ, 10)

U novinskim intervjuima nailazimo na jednu novinu kod epistemičke upotrebe, koja do sada nije bila zapažena u postojećoj literaturi, a to je tzv. kvotativna upotreba u upitnom obliku, gdje do izražaja dolazi sumnja govornika u upitnom obliku prema prethodno izrečenom savjetu. Inverzijom modalnog glagola sa savjetodavnom funkcijom dobijamo upitni oblik i dovodimo istinitost prethodno izrečenog savjeta u pitanje, kao npr.:

Upitni oblici s modalnim glagolom *sollen* ne moraju nužno imati epistemičko značenje, ukoliko se odnose na buduće radnje i ne dovode u pitanje istinitost iskaza koji su prethodili, kao u sljedećem primjeru:

49. *ZEIT: Was sollte ein Dirigent denn nicht tun?* (INJ 1)

Epistemičko značenje u upitnom obliku podrazumijeva upitne oblike u kojima se dovodi prethodno izrečeni savjet/iskaz u pitanje, odnosno ukoliko govornik izražava sumnju prema sadržaju.

4. Zaključak

Ukoliko se sagleda široka lepeza značenja modalnog glagola *sollen* u njemačkom jeziku i uticaj kontekstualnih okolnosti na značenje u oba jezika, onda i ne treba da čudi činjenica da studenti njemačkog jezika kao stranog imaju problema da savladaju upotrebu modalnog glagola *sollen*, te da je on često izvor nesporazuma u komunikaciji. Činjenica da oblik prezenta u njemačkom jeziku, odnosno oblik potencijala u srpskom jeziku, mijenja semantičko značenje iz *deontičkog* u *epistemičko* u zavisnosti od semantike dopunskog glagola i izvora modalnosti, zaslužuje mnogo veću pažnju u savremenim udžbenicima za studente koji izučavaju njemački jezik kao strani.

Modalni glagoli *sollen* i *trebati* javljaju se u svim navedenim vrstama teksta u ne-epistemičkoj, tačnije *deontičkoj* upotrebi, s dva najfrekventnija značenja koja se javljaju u oba jezika, tj. sa značenjem *savjeta* i *direktiva*. Međutim, modalni glagol *trebati* u

srpskom jeziku u obliku prezenta može da ima dva izvora modalnosti, nalog drugog lica i objektivne okolnosti, odnosno nedefinisani izvor modalnosti, kada se prevodi s modalnim glagolom *müssen*, a ne prividnim ekvivalentom *sollen*. Dakle, da bi se odredilo ekvivalentno značenje modalnog glagola *trebati*, mora se utvrditi uzrok, odnosno izvor neophodnosti/nužnosti. Pored navedenih značenja, modalni glagol *sollen* u obliku preterita (prošlo vrijeme) ima specifičnu semantiku i odnosi se na budućnost, što bi se moglo opisati kao govornikovo ponavljanje direktiva iz perspektive prošlosti. Oblik preterita glagola *sollen* odgovarao bi u srpskom jeziku obliku potencijala, što je zbunjujuće za studente, ukoliko se poredi značenje preterita i potencijala. Analizom korpusa uvidjeli smo da se i epistemička upotreba modalnih glagola *sollen* i *trebati* javlja u oba jezika samo u novinskom stilu. Međutim, u njemačkom i srpskom jeziku autori formiraju epistemičke stavove prema različitim

vremenskim tačkama i koriste različite oblike za iskazivanje navedenih značenja. Dok u njemačkom jeziku govornik/autor iskazuje epistemički stav prema prošloj radnji dopunom u infinitivu perfekta ili dopunom u infinitivu, u srpskom jeziku govornik epistemičkom upotrebom modalnog glagola *trebati* u obliku potencijala iznosi ili na osnovu dobijenih informacija formira epistemički stav prema budućim, potencijalnim radnjama. Ostala značenja, značenje *kondicionalne neuvedene rečenice*, gdje modalni glagol *sollen* preuzima funkciju subjunktora *ako* ili *ukoliko*, te *ukazivanje na buduće radnje* iz perspektive prošlosti, što bi bilo ekvivalentno izrazima *kako će se ispostaviti / kako se ispostavilo*, specifična su isključivo za njemački jezik, te se podrazumijeva da bi ih trebalo u nastavi posebno istaći i obrazložiti.

U tabeli koja slijedi mogu se uočiti pojedinačna značenja modalnih glagola u srpskom i njemačkom jeziku uz kontekstualna obrazloženja:

TREBATI – NEEPISTEMIČKA UPOTREBA	SOLLEN – NEEPISTEMIČKA UPOTREBA
<p>Značenje:</p> <p>a) nužnost/neophodnost na osnovu direktiva koji je prethodio (direktiv)</p> <p>b) neophodnost na osnovu okolnosti (nedefinisanog izvora)</p> <p><u>U prezentu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Modalni glagol <i>trebati</i> ima značenje direktiva ukoliko se kao dopuna javi da-konstrukcija. Međutim, subjekat mora biti živo biće (Hum+) da bi da-konstrukcija označavala funkciju direktiva. * Ukoliko rečenica ima opšte značenje, modalni glagol <i>trebati</i> prevodi se sa <i>müssen</i>, a ne sa <i>sollen</i>; u tom slučaju su okolnosti izvor modalnosti (tj. izvor modalnosti je nedefinisan), tada se modalni glagol javlja najčešće u bezličnom obliku). 	<p>Značenje:</p> <p>nužnost/neophodnost na osnovu direktiva koji je prethodio (direktiv)</p> <p><u>U prezentu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Oblik u prezentu označava neophodnost na osnovu direktiva koji je prethodio. * Oblik u prezentu nema značenje direktiva, ukoliko dopunski glagol u infinitivu nema „semantiku direktivnosti“, tj. glagoli s kojima se ne može uputiti direktiv prema subjektu. U tom slučaju je u pitanju epistemička, kvotativna upotreba i govornik prenosi neproverenu informaciju. <p><u>U prezentu konjunktiva I:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Upotrebom u prezentu konjunktiva I, govornik naglašava da je samo <i>posrednik</i> direktiva i da prenosi zapovijesti u indirektnom govoru prema trećim licima.

<p>Značenje: savjet</p> <p><u>U prezentu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Značenje savjeta javlja se u obliku prezenta s dopunom u infinitivu (bezlični oblik). <p>* Savjetodavna funkcija javlja se i u pasivnim konstrukcijama ili ukoliko se da-konstrukcija odnosi na subjekat prema kojem se ne može uputiti direktiv, dakle subjekat mora biti (Hum+) da bi da + prezent konstrukcija označavala funkciju direktiva.</p> <p><u>U potencijalu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Govornik je izvor modalnosti, on daje savjet ili prenosi savjet druge osobe. 	<p>Značenje: savjet</p> <p><u>U preteritu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Oblik preterita modalnog glagola <i>sollen</i> ima specifičnu semantiku i odnosi se na budućnost (može se opisati kao govornikovo ponavljanje direktiva iz perspektive prošlosti) i označava savjet.
<p>* Punoznačna varijanta nije uzeta u obzir.</p>	
	<p>Značenje: ukazivanje na budućnost</p> <p><u>U preteritu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Govornik iz perspektive prošlosti ukazuje na buduće radnje.
<p>TREBATI – EPISTEMIČKA UPOTREBA</p>	<p>SOLLEN – EPISTEMIČKA UPOTREBA</p>
<p>Značenje: sumnja/pretpostavka govornika</p> <p><u>U potencijalu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Govornik formira određeni epistemički stav prema sadržaju propozicije na osnovu sopstvenog iskustva ili stav prema iskazu koji je prethodio. Sadržaj prema kojem se formira stav u propoziciji nije realizovan i odnosi se na budućnost. <p><u>U potencijalu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Govornik prenosi neprovjerene informacije i ujedno se distancira od njihove istinitosti, tzv. imperceptivna/kvotativna upotreba. 	<p>Značenje: sumnja/pretpostavka govornika</p> <p><u>U prezentu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Govornik prenosi neprovjerene informacije i ujedno se distancira od njihove istinitosti, tzv. kvotativna upotreba. <p>Sljedeće konstrukcije s epistemičkim značenjem su najfrekventnije: prezent + infinitiv II prezent (često bezlični oblik) + <i>sein</i></p> <p><u>U preteritu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - U intervjui se upitnim oblicima dovodi u pitanje istinitost prethodno izrečenog iskaza, što se može tumačiti i kao kvotativna upotreba u upitnom obliku. Inverzijom rečenice s modalnim glagolom sa savjetodavnom funkcijom dobijamo upitni oblik i dovodimo istinitost prethodno izrečenog savjeta u pitanje.

	<p>Značenje: neuvedena kondicionalna rečenica (javlja se u uputstvima za upotrebu lijekova)</p> <p><u>U preteritu konjunktiva II:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- Modalni glagol <i>sollen</i> u njemačkom jeziku može da ima i <i>kondicionalno značenje</i>, tj. tada se javlja umjesto subjunktora <i>wenn</i> i <i>falls</i> (<i>ako/ukoliko</i>). Govornik u ovom slučaju naglašava hipotetično značenje. Radnja upravne rečenice uslovljena je <i>sollen</i> rečenicom.
--	--

Izvori:

Izvori za narativni tekst – srpski jezik:

1. Pržulj, Željko (2004), *Nezaštićeni svjedok*, Trebinje: Grafokomerc.
2. Pržulj, Željko (2005), *Između dva potopa*, Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Izvori za narativni tekst – njemački jezik:

1. Jaud, Tommy (2011), *Resturlaub*, Frankfurt am Main: Fischer Verlag GmbH.
2. Jaud, Tommy (2011), *Hummel-Dumm*, Frankfurt am Main: Fischer Verlag GmbH.

Izvori za novinske izvještaje – srpski jezik:

1. *Večernje novosti*, 3. 7. 2012.
2. *Blic*, 3. 7. 2012.

Izvori za novinske izvještaje – njemački jezik:

1. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 3. 7. 2012.
2. *Bild Zeitung*, 3. 7. 2012.

Izvori za novinski intervju – srpski jezik:

1. <http://www.politika.rs/rubrike/intervjui-kultura/Dragan-Lakicevic-Legenda-ima-znacjenje-trajanja.lt.html> (pristupljeno 13. septembra 2012).

2. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:392168-Dodik-Vreme-da-se-okupe-svi-Srbi> (pristupljeno 9. avgusta 2012).
3. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:395745-Dacic-I-danam-traze-priznanje-nece-ga-dobiti> (pristupljeno 5. septembra 2012).
4. <http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:400595-Mihajlovic-Srbija-se-nikoga-ne-boji-i-svakoga-moze-da-pobedi> (pristupljeno 10. oktobra 2012).
5. <http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:388779-Mihajlovic-Srbiji-Brazil-Zvezdi-titula-Rajkovic-precrtan> (pristupljeno 17. jula 2012).
6. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:391845-Zarko-Obradovic-Nece-bitisece-kadrova> (pristupljeno 7. avgusta 2012).
7. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:395881-Vucic-Odlazim-iz-vlade-ako-me-budu-kocili> (pristupljeno 6. septembra 2012).
8. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.239.html:392037-Velimir-Ilic-Korov-nece-na-koridor> (pristupljeno 8. avgusta 2012).
9. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:385934-Zarko-Obradovic-Demokrate-cute-a-nas-pri-tiskaju> (pristupljeno 26. juna 2012).
10. <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:392461-Miroslav-Momcilovic-Ima-li-kod-nas-zivota-pre-smrti> (pristupljeno 11. avgusta 2012).

Izvori za novinski intervju –
njemački jezik:

1. <http://www.faz.net/aktuell/gesellschaft/menschen/fritz-j-raddatz-im-interview-stil-braucht-laessigkeit-faz-11935393.html> (pristupljeno 29. oktobra 2012).
2. <http://www.zeit.de/campus/2013/s1/entscheiden-beruf-psychologe-marschneider/seite-2> (pristupljeno 8. novembra 2012).
3. <http://www.zeit.de/campus/2012/02/beileger-interview-moeller> (pristupljeno 7. maja 2012).
4. <http://www.zeit.de/sport/2012-11/aschenbach-ddr-flucht-doping> (pristupljeno 8. novembra 2012).
5. <http://www.zeit.de/studium/unilieben/2012-11/Essen-Denkleistung> (pristupljeno 9. novembra 2012).
6. <http://www.zeit.de/2012/40/anpassung-job-bewerber> (pristupljeno 30. novembra 2012).
7. <http://www.zeit.de/2012/44/Wissensvermittlung-Humor-Professor-Michael-Suda> (pristupljeno 2. novembra 2012).
8. <http://www.zeit.de/studium/2012-10/Lichtmangel-verringert-Leistungsfahigkeit> (pristupljeno 8. novembra 2012).
9. <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/politologe-dali-yang-in-china-wird-es-freiheit-geben-11949020.html> (pristupljeno 7. novembra 2012).
10. <http://www.zeit.de/2012/38/Tugan-Sokhiev-Symphonie-Orchester-Berlin> (pristupljeno 6. novembra 2012).

Izvori za uputstva za upotrebu lijekova –
srpski jezik:

1. XANAX tablete (2007)
2. BARALGIN M (2010)
3. DIMIGAL tablete (2006)
4. FLUNIRIN (2007)
5. LYSOBACT
6. PARACETAMOL – tableta (2009)

7. PARACETAMOL – sirup (2010)
8. ASPIRIN protect (2008)
9. TYLOL HOT – oralni prašak (2008)
10. RHINOSTOP tablete (2008)

Izvori za uputstva za upotrebu lijekova –
njemački jezik:

1. Methionin STADA 500 mg Filmtabletten (2006)
2. Artelac SplashEDO (2009)
3. Benuron 1000 mg Zäpfchen (2009)
4. Bepanthen ANTISEPTISCHE WUND-CREM (2008)
5. CRATON (2005)
6. CROMO-CT Inhalationslösung (2004)
7. MCP-CT 4 mg/1 ml Tropfen (2009)
8. HepaBesch (2008)
9. Diclableta Schmerzgel (2007)
10. GeloMytol forte (2008)

Literatura

1. Diewald, Gabriele (1999), *Die Modalverben im Deutschen. Grammatikalisierung und Polyfunktionalität*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
2. Engel, Ulrich (2004), *Deutsche Grammatik*, München: IUDICUM Verlag GmbH.
3. Engel, Ulrich i Pavica Mrazović (1986), *Kontrastive Grammatik – Deutsch-Serbokroatisch*, Novi Sad: Prosveta.
4. Helbig, Gerhard i Joachim Buscha (2001), *Deutsche Grammatik – Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Berlin – München: Langenscheidt KG.
5. Karabalić, Vladimir (2011), „Sintaksa glagola nepotpunog značenja u hrvatskom jeziku na primjeru modalnih glagola“, u: *Suvremena lingvistika*, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, No. 72: 171–185.
6. Kordić, Snežana (2002), *Riječi na granici punoznačnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
7. Ličen, M. (1987), *Govorni čin direktiva i njihova jezička realizacija u njemačkom*

- i srpskohrvatskom jeziku*, Novi Sad: Sap Vojvodina.
8. Mrazović, Pavica i Zora Vukadinović (2009), *Gramatika srpskog jezika za strance*, II izdanje, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
 9. Müller, Reimar i Marga Reis (2001), *Modalität und Modalverben im Deutschen*, Hamburg: Helmut Buske Verlag.
 10. Öhlschläger, Günther (1989), *Zur Syntax und Semantik der Modalverben*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
 11. Piper, P. i dr. (2005), *Sintaksa savremenog srpskog jezika*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
 12. Stanojčić, Živojin i Ljubomir Popović (2000), *Gramatika srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
 13. Trbojević Milošević, Ivana (2004), *Modalnost, sud, iskaz*, Beograd: Filološki fakultet.
 14. Zvekić Dušanović, Dušanka (2011), *Motivaciona modalnost u srpskom i mađarskom jeziku*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

ÜBER DIE ÄQUIVALENZ DER MODALVERBEN SOLLEN/TREBATI IN DER SERBISCHEN UND DEUTSCHEN GEGENWARTSSPRACHE

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit haben wir in verschiedenen Textsorten (Zeitungsartikel, Zeitungsinterviews, Gebrauchsanweisungen von Arzneimitteln, Romanen) den epistemischen und nicht epistemischen Gebrauch der Modalverben *sollen* und *trebati* in der deutschen und serbischen Sprache syntaktisch untersucht und ihre Äquivalenz verglichen. Das Modalverb *sollen* hat gegenüber dem serbischen Korrespondenten *trebati* ein Spektrum semantischer Bedeutungen, die in der serbischen Sprache verschiedene Äquivalenzen haben, die aufgezählt wurden. Die jeweiligen semantischen Bedeutungen hängen sehr oft in beiden Sprachen von dem Kontext ab. Die Bedeutungen der Modalverben *sollen* und *trebati* wandel leicht in beiden Sprachen von epistemischen zum nicht-epistemischen Gebrauch, was den Gebrauch und das Verstehen für Ausländer erschwert. Die Bedeutungen, die in beiden Sprachen vorkommen, unterscheiden sich meistens in der Verwendung verschiedener Tempusformen oder in den verschiedenen modalen Quellen (Anfangspunkten der Modalität).

mladen.papaz@gmail.com